

Osmanlı Dâhileri

ÇAMLIĞA

İstanbul 2023

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Osmanlı Dâhileri Yetenek/Zekâ Analizi	15
Asırlardır Okunan Mevlid-i Şerif Kitabının Müellifi SÜLEYMAN ÇELEBİ	23
Türkçe İlk Tıp Kitabını Yazan GEREDELİ İSHAK BİN MURAD	41
Çağ Açıp Çağ Kapayan Dâhi Padişah FATİH SULTAN MEHMED HAN	49
Akdeniz’i Türk Gölü Yapan Kapdân-ı Derya BARBAROS HAYREDDİN PAŞA	81
Bir Osmanlı Hezârfeni MATRAKÇI NASUH	93
Osmanlı’da İlk Rasathaneyi Kuran Astronom TAKIYYÜDDİN RÂSİD	111
Kaniye Kahramanı Bir Osmanlı Harp Dehası TİRYAKİ HASAN PAŞA	129
Altı Minareli Sultan Ahmed Camii’nin Mimarı SEDEFKÂR MEHMED AĞA	141

Dünyanın En Büyük Seyahatnamesini Yazan EVLİYA ÇELEBİ.....	155
Füze ile Uçan İlk İnsan LÂGARÎ HASAN ÇELEBİ.....	167
Osmanlı Resmî Matbaasının Kurucusu İBRAHİM MÜTEFERRİKA.....	171
Dünyada İlk Başarılı Denizaltı Denemesi Yapan TERSANE MİMARİ İBRAHİM EFENDİ.....	185
Celî Sülüs Yazıda Çığır Açan Hat Dehası MUSTAFA RÂKİM EFENDİ.....	193
Dîvânü Lügâti't-Türk'ü Bulan Bir Kitap Kâşifi ALİ EMİRİ EFENDİ.....	207
Dünyanın Sırtını Yere Getiremediği Pehlivan ŞUMNULU KOCA YUSUF.....	219
Son Asrın Büyük Siyasi Dehası SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN.....	233
Kaynaklar.....	257

*Yapacağına bir defa inanıp
inanılmaz işler başaranların
hikâyesi*

the 1990s, the number of people in the UK who are aged 65 and over has increased from 10.5 million to 13.5 million, and the number of people aged 75 and over has increased from 4.5 million to 6.5 million (Office for National Statistics 2000).

There is a growing awareness of the need to address the needs of older people, and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people. The Department of Health (2000) has published a strategy for older people, which sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people.

The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people. The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people.

The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people. The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people.

The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people. The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people.

The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people. The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people.

The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people. The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people.

The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people. The strategy for older people (Department of Health 2000) sets out the government's commitment to older people and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people.

ÖNSÖZ

Altı asır boyunca Kafkaslardan Rumeli'ye, Kırım'dan Kuzey Afrika'ya, Anadolu'dan Arabistan'a uzanan muazzam bir coğrafyada, "kökleri yerde, dalları gökte" büyük bir medeniyet kuran Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, her sahada olduğu gibi ilim, kültür, sanat ve teknoloji sahasında da insanlığa nice hizmetlerde bulunarak tarihteki mümtaz yerini almıştır. Yeryüzüne yadigâr bıraktığı yüz binlerce mimari şaheser, milyonlarca arşiv vesikası, muazzam yazma ve matbu eserler; Osmanlı mirasının ve medeniyet tecrübesinin bugüne yansıyan müşahhas örnekleridir.

Osmanlı'yı hakıyla anlayabilmek için, o muhteşem medeniyetin öznesi yani faili olan şahsiyetleri daha yakından tanımak gerekir. Zira fail bilinmeden, ne mef'ul, ne de fiil gerçek manasıyla anlaşılabilir. Bu yüzden geçmişi anlamak, bugünü açıklamak ve geleceğe ışık tutmak için öğrenilen tarih ilminde, şahısların ve toplulukların özel bir yeri bulunur. Mesela Mimar Sinan'ın hayatını bilmeden Süleymaniye Camii'nin ne manaya geldiğini, Osmanlı ve dünya için ne ifade ettiğini anlayamayız. İçinde yaşadığımız kültürün, dünyaya armağanlarından biri olan mimarlık dehası Mimar Sinan, insanlık tarihinin, kültürel değişim ve gelişimindeki büyük sıçramaları sağlayan önemli

sımlarından biridir. Mimar Sinan'a bakmak, sadece mimarî manada bir karşılık üretmez. Mimarlığın yanı sıra, 700 yıllık muhteşem bir tarih olan, Osmanlı Devleti'nin siyasî, iktisadî, ictimai tarihine de bakmak manasına gelir. Bunun gibi, Barbaros Hayreddin Paşa'yı öğrenmeden Akdeniz'in nasıl Türk gölü olduğunu, devletin nasıl büyük bir donanma gücüne kavuştuğunu ve bunun ne gibi tesirlerinin olduğunu tam olarak çözemeyiz. Bu yüzden tarihin öznesi olan şahsiyetlerin doğru bilinmesi, gerçek tarihin daha iyi kavranılmasına vesile olacaktır. İbnülemin Mahmut Kemal'in dediği gibi, *"Tarihi yapan, vakalardır. Vakaları yapan da eşhastır (kişiler). Eşhas olmasa ne vaka olur, ne de tarih..."*

Dünyanın saygın kabul ettiği bilim ödüllerinden birini alan, meşhur akademisyenlerden biri, bir konuşmasında aynen şu cümleleri kullanıyor: *"İslam dünyası son 500 yılda doğru dürüst bilime katkı yapmış değil. Bunu düzeltmemiz lazım."* Başka bir bilim insanı ise, Osmanlı'da haritacılık üzerine mülakat verirken, *"Osmanlı'da haritacılık yoktur. Olsa da ehemmiyeti yoktur."* demektedir. Bu ve benzeri konuşmalar çoktur. 622 sene üç kıtada hüküm süren bir devletin bilim ve kültürden yoksun bir şekilde ayakta durabilmesi nasıl mümkün olabilir. Ancak dik-katli bir şekilde incelendiğinde, bunun arka planında *"İnsan, bilmediğinin düşmanıdır."* sözünün hakikatiyle karşılaşırız.

Son 15 yıldır iletişim ve teknolojinin de gelişmesiyle, dünyanın muhtelif arşiv ve kütüphanelerinde bulunan Osmanlı devri vesikalar, yazma ve matbu eserler, tarihçiler tarafından tespit edilmekte, titizlikle incelenmekte ve adeta yıllarca ihmal edilen Osmanlı bilim dünyasının sınırlarına yolculuk yapılmaktadır. Astronomi, matematik, kimya, biyoloji, hukuk, tarih, coğrafya ve edebiyat sahasında Osmanlı bilim ve kültür adamlarının ürettikleri birbirinden kıymetli eserler, kütüphanelerin tozlu

raflarından elektronik ekranlara yansidikça, kitap ve makale olarak neşredildikçe ve bütün bunlar dünya literatürüyle kıyas edildikçe, çok şaşırtıcı sonuçlara ulaşılmaktadır. Bunlardan Süleyman Çelebi, Mimar Sinan, Matrakçı Nasuh, Piri Reis, Evliya Çelebi, Katip Çelebi gibi deha kabul edilen Osmanlı aydınlarının eserleri, yerli ve yabancı bilim insanları tarafından incelendikçe, dünya bilimine yaptıkları katkıları öğrenildikçe, onlara olan hayranlığımız daha da artmaktadır. İşte Osmanlı'da bilim, siyaset, denizcilik, harp, mimarlık, tıp, edebiyat, tarih, coğrafya, güzel yazı, matematik, astronomi sahasında tarihin bir devrine damgasını vuran üstün vasıflı şahsiyetlerin ve onların bilim, sanat ve teknoloji sahasında yaptığı orijinal çalışmalarının samimi ve ciddi bir bakış açısıyla incelenmesinin, muazzam bir ilmî birikimin dökümü olacağını düşünerek, *Osmanlı Dâhileri* ismiyle 50 civarında simanın hayatını ve faaliyetlerini bir seri halinde neşretmeye karar verdik.

Osmanlı Dâhileri isimli serimizin ilk kitabında, siyasetten askeriye, mimarlıktan tıba, edebiyattan hat sanatına, tarihten coğrafyaya, fen bilimlerinden teknolojiye kadar bilimin birçok sahasında rol alan, birbirinden farklı, dikkat çekici 16 önemli şahsiyeti inceledik. Bu zatlar ve öne çıkan vasıfları şu şekildedir: Asırlardır okunan *Mevlid-i Şerif* kitabının müellifi Süleyman Çelebi, Türkçe ilk tıp kitabını yazan Geredeli İshak bin Murad, çağ açıp çağ kapayan dâhi padişah Fatih Sultan Mehmed Han, Akdeniz'i Türk gölü yapan Kapdân-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa, bir Osmanlı hezârfeni Matrakçı Nasuh, Osmanlı'da ilk rasathaneyi kuran astronom Takıyyüddin Râsıd, Kanije kahramanı bir harp dehası Tiryaki Hasan Paşa, Sultannahmet Camii'nin mimarı Sedefkâr Mehmed Ağa, dünyanın en büyük seyahatnamesini kaleme alan Evliya Çelebi, füze ile uçan ilk insan Lâgarî Hasan Çelebi, Osmanlı resmî matbaasının kurucusu İbrahim Mütefferika, dünyada ilk başarılı denizaltı demesi yapan tersane mimarı İbrahim Efendi, celî sülüs yazıda

çığır açan Mustafa Râkım Efendi, *Divânü Lügâti't-Türk*'ü bulan kitap kâşifi Ali Emiri Efendi, dünyanın sırtını yere getiremediği pehlivan Şumnulu Koca Yusuf, yirminci asrın büyük siyasi dehası Sultan İkinci Abdülhamid Han.

Dâhi deyince aklımıza üstün vasıflı, nitelikli, deha ve hikmet sahibi insanlar gelir. Dâhi olmak, farklı düşünmeyi, ufku ve vizyonu geniş olmayı, uzakları görebilmeyi gerektirir. Bir tohumun yeşerebilmesi için, bütün şartların aynı zaman diliminde, uygun ortamlarda olması gerekir. Bu şartlardan biri, diğerleri ile uyum içinde değilse, zamanı uyuşmuyorsa, elbette tohum yeşermez.

Toprak, su, hava, güneş ve rüzgârın uyumu kaliteli bir tohum “yeşermesi” için ne kadar mühimse; nitelikli, kaliteli, kabiliyetli, dâhi seviyesinde insanların “yetişmesi” de iyi bir aile ortamı, doğru bir çevre, zengin bir kültür, güçlü bir ekonomi, maddî ve manevî değerlerle desteklenmiş kaliteli bir eğitim gibi şartların uyum içinde olmasına bağlıdır. Bütün bu şartlar, doğru bir hedef istikametinde sevk edilirse, mânâ ve marifet sahibi insanların artmasına vesile olacaktır.

Tarihî seyir içerisinde yetişen Osmanlı dâhilerinin yetişme şartları ve eğitim hayatları araştırıldığında, inançlı, azimli, disiplinli, sabırlı ve kararlı oldukları görülür ve bütün bu düsturları daha küçük yaşlarda kazanmaya başlarlar. Hedefe kilitlenir, başaracağına inanır, gayesine odaklanır, ısrarla ve sabırla mücadelesine devam ederler. Çünkü, dehanın yüzde biri hüner, doksan dokuzu terdir. Yusuf Nâbi'nin şiirinde belirttiği gibi, Osmanlı dâhileri, Resul-i Ekrem Efendimiz'in (s.a.v.) hadis-i şerifini kendilerine düstur edinmişlerdir.

*Dahi emr eyledi ol sâhib-i ilm
Mehdden lahde dek ol tâlib-i ilm*

(Yine o ilim sahibi Peygamber Efendimiz buyurdular ki “Beşik-ten mezara kadar ilim öğreniniz!”)

Yapacağına bir defa inanıp inanılmaz işler başaran Osmanlı dâhileri, hedeflerinin önüne azimlerini koyarak, gece-gündüz demeden çalışıp isimlerini ve eserlerini, tarihin yaldızlı sayfalarına altın harflerle yazdırmışlardır. Yed-i tûlâ sahibi olan Osmanlı dâhileri, aynı anda pek çok farklı ilim sahasında orijinal eserler verebilecek bilgi ve kabiliyettedirler. Onların telif ettiği eserler, yaptıkları keşifler, inşa ettikleri mimarî abideler, dünyanın vazgeçilmez temel yapı taşlarından biri olarak hak ettiği yeri almıştır.

Osmanlı Dâhileri serisinin ilk kitabı olan bu çalışma, Osmanlı Arşivi’nde ve İstanbul’un muhtelif kütüphanelerinde yaptığımız titiz araştırma ve incelemeler sonucunda ortaya çıktı. Ayrıca psikolojik danışman Osman Erkan tarafından eserde yer alan şahısların yetenek/zekâ analizleri kitabın giriş kısmına eklendi.

Serinin diğer kitaplarında Akşemsetdin, Mimar Sinan, Piri Reis, Ebussuud Efendi, Katip Çelebi, Ali Kuşçu, Şeyh Hamdullah, Nakkaş Osman, Turgut Reis, Vidinli Tevfik Paşa, Levni, Kara Memi, Şair Nâbi, Hâfız Osman Efendi, Hezârfen Ahmed Çelebi gibi daha pek çok mânâ ve marifet sahibi zatın hayatı yer alacaktır.

İsimleri ve eserleri, asırları aşarak günümüze ulaşan ve bizlere ilham veren Osmanlı dâhilerini özellikle gençlerin daha iyi tanınması ve örnek alması ümidiyle..

Osman DOĞAN

OSMANLI DÂHİLERİ YETENEK/ZEKÂ ANALİZİ

Toplum içerisinde fark edilir derecede işler başarmak, belli alanlarda herkesin yapamayacağı eserler ortaya çıkarabilmek, yaşadığı devirdeki ihtiyacı görüp kendi becerisi ve cesaretiyle birleştirerek bu ihtiyaca cevap verebilmek özel yetenekli, deha sahibi bir kişiliği gerektirir. Bu kişiler psikoloji araştırmaları neticesinde tanımlanan muhtelif zekâ/yetenek sahalarından bir ya da birkaçında üstün potansiyele sahip kişilerdir. Var olan üstün yeteneklerini birbiriyle koordineli olarak kullanırlar, zekâ kombinasyonlarını ustaca yaparlar.

Osmanlı Dâhileri isimli bu kitapta yer alan şahısların hâli hayatlarında sayamayacağımız kadar üstün zekâ hamlesi yaptıkları görülür. Onlardan birkaçını burada özetleyeceğiz.

Süleyman Çelebi

Devrindeki insanların Peygamber Efendimiz'i (s.a.v.) tanımadaki zafiyetlerini gören Süleyman Çelebi, bu durumdan hayli müteessir olur ve bu konuda içinden bir şeyler yapma arzusu doğar.